

BABIÂLİ'NİN AMERİKAN PETROL ŞİRKETİ STANDARD OIL'E BAKIŞI

Büşra KARATAŞER*

Öz

Petrol, tarihin en erken dönemlerinden itibaren kullanılmaktadır. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle birlikte petrol artık ateşleme ile çalışan motorun icat edilmesine sebep olmuştur. Petrolün bir enerji kaynağı olarak kullanılması ise 20. yüzyıla uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde petrol kullanımı 17. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır. Standart Oil Petrol Şirketi Osmanlı toprakları dahilinde kurulmuş bir petrol Őirketidir. Şirket Osmanlı topraklarında varlığını çeşitli depolar kurarak göstermek istemiştir. Gaz ve benzinin zorunlu ihtiyaçlarda kullanılması dönemin koşulları da eklendiğinde Babialı'yi ülke topraklarına gaz ve benzin sağlamak için Őirketle anlaşmalar yapmıştır. Petrolün , temel ihtiyaçlardan olan, aydınlanma, ısınma gibi konularda kullanılması sebebiyle zaman geçtikçe önemi artmıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı döneminde petrol kullanımı artmıştır. Artan petrol ihtiyacı Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'in Osmanlı topraklarını petrol depolarıyla kuşatmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada, Standard Oil Petrol Şirketi'nin Osmanlı topraklarında yayılma ortamı bulduğu özellikle Birinci Dünya Savaşı koşullarında Osmanlı Devleti'nde nüfuzunu nasıl artırmaya çalıştığı ve Babialı'nin bu duruma bakışı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Petrol, Standart Oil, Osmanlı

VIEW OF BABIÂLİ ON THE AMERICAN OIL COMPANY STANDARD OIL

Abstract

Oil has been used since the earliest periods of history. Together with the development of science and technic, oil has led to the invention of motor which operates with ignition. On the other hand, the use of oil as a source of energy dates back to the 20th century. Oil had become popular in the Ottoman Empire as from the 17th century. It had become more and more important in the course of time as it was used in basic needs such as illumination and heating. The use of oil increased especially during the period of First World War. The increasing oil need had caused the American oil company, Standard Oil to surround the Ottoman territories with oil storages. This study will examine the expansion struggle of Standard Oil in the Ottoman territories, how the company tried to increase its dominance over the Ottoman Empire especially under the conditions of First World War and the view of Babialı on this issue.

Key Words: Oil, Standart Oil, Ottoman.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü. e-posta: bkarataser@nku.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3208-657X.

1.GİRİŞ

Petrol ismi Latince'de petra (taş) ve oleum yağ kelimelerinden oluşmaktadır. En çok mezozoik ve Neozoik ve en az Paleozoik devirlerde oluşmuş katmanlarda bulunmuştur (Çebi,2004:31). Petrol dünyada ilk kez 17. yüzyıl ortalarında bulunup işletilmeye başlanmıştır. Taşıtlarda yakıt olarak kullanılmasıyla birlikte büyük bir pazar ürünü haline gelmiştir (Çebi,2004:32).

Her ne kadar petrolün endüstriyel olarak kullanılması 1859 senesine dayanmış olsa da petrolün Yakındoğu'da eski tarihlerden itibaren bulunduğu bilinmektedir. M.Ö. üç bin yılında Sümer hükümdarı zamanında kullanılan bir heykelde asfalta rastlanılmıştır. Daha sonraları Babil Kralı Nebuşadnezzar tarafından Fırat üzerinde yaptırılan köprünün uçlarında da asfalta rastlanılmıştır. (Avcı,2014:4).

Petrolün, o dönemdeki adıyla naftanın, Sümer, Asur ve Babil uygarlıkları döneminde çerağ yapımında mozaik yapıştırma, inşaatlarda, gemi kalafatlamada, boya hazırlamada kullanıldığı bilinmektedir. Mezopotamya ise petrol varlığının bilinmesinden önce Hazar Denizi'nde çok eski yıllardan beri petrol kullanılıyordu. Mısır uygarlığında , mumyalama işlerinde petrol kullanılmaktaydı. Petrolün bir stratejik madde olarak tarihe ilk geçişi ise Rum ateşi olarak bilinen bir uygulama ile olmuştur. Petrol ve kireç karışımı olan madde ıslandığında alev alıyordu. Yunanlılar tarafından bir bölgede elde edilen sızıntıdan elde edilen petrol kullanılarak Rum Ateşi yakılmıştı(Uluğbay,2003:27-28).

Sanayi Devrimi süreci insanlığa önemli katkılarda bulunmuştur. İnsanların ışıkla aydınlanması konusunda önemli kazanımlar olmuştur. Kömürden elde edilen havagazı şehirlerde aydınlanma aracı olarak kullanılıyordu. Kömürün rafine edilmesiyle edilen kömür yağı aydınlanma için kullanılıyordu. Rafineri yöntemi ile elde edilen aydınlatma yağı ticaretinde 1850'li yıllarda ABD, İngiltere ve Fransa'da büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu sayede petrol için teknolojik bir hazırlık olmuş oluyordu. Kömür ve naftadan elde edilen yağlar aydınlanma sağlanması büyük bir pazar oluşturmuş oldu. Hem Avrupa Hem Amerika Birleşik Devletlerinde lambalar geliştirilmiş oldu (Uluğbay,2003:27-28). ABD'nin Pensilvanyae Eyaletinde petrol deresi mevkiinde 1858 yılında Edwin Drake tarafından bir firma adına mekanik kuyu delme yöntemi ile petrol aramalarına başlanmıştır. 27 Ağustos 1859 tarihinde 21 metre derinlikte petrol çıkarılmıştı (Yergin,1995:13).

İnsanoğlunun henüz tam olarak kullanmayı bilmediği petrolün hammadde olarak kullanımı eskiye dayansa da sanayide kullanımı 1859 yılına uzanmaktadır (Akkaya,2016:7). 1859 yılında ABD'de açılan ilk ticari petrol kuyusundan çıkarılan petrolün geleceği 20. yüzyıl başında gerçekleşen bir keşif sayesinde değişmiştir. Petrol keşfiyle birlikte ateşleme ile çalışan motor icat edilmiş; bu durum da otomobil endüstrisinin hızla gelişmesine sebep olmuştur (Alkin ve Atman,2006:20).

Babîâlî'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

Bu makalede Standart Oil Şirketi'nin öncelikle dünyada varolma çabası sonrasında ise Osmanlı Topraklarında öncelikle varlık sonrasında ise yayılma çabasını görüyoruz. Bu makale sadece Osmanlı ile Standart Oil Şirketi arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Standart Oil Şirketi'nin Osmanlı topraklarında yayılma süreci irdelenmektedir. Savaş koşullarında zorunlu maddelerden olan gaz ve benzinin temini için sürekli olarak şirkete başvurulmuştur.

Bu makalede Başbakanlık Osmanlı Arşivi kaynakları kullanılmıştır. Arşiv kaynakları kullanılarak, öncelikle Osmanlı Devleti'nin Standart Oil Şirketi'ne ve çeşitli fonlardan yararlanılarak konu bütün yönleriyle ele alınmıştır. Kullandığım Osmanlıca kaynaklar dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu makale öncelikle Dünya'da petrolün ortaya çıkışı sonra Osmanlı İmparatorluğuna girişi Petrolün Osmanlıya girişi ve bir örneklem olarak Standart Oil Petrol Şirketinin petrol varlığı ele alınmıştır. Bu makale Standart Oil Petrol Şirketi ile Osmanlı arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır.

2. Osmanlı Devleti'nde Petrol

Osmanlı Devleti'nde petrolün kullanımı 1700'lü yıllara dayanmaktadır. Bu konuda bilgi veren ilk kaynak Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'dir. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde petrol ve petrol bulunan yerlerden bahsetmektedir. Çelebi, seyahatnamesinde kalafatçı esnafı olarak gemi yamaklarından bahsetmektedir. Yine Evliya Çelebi gözlemlerinde Van bölgesinde mağara sarnıçlarında beziryağı, katran, zift ve diğer yağlar olduğunu söylemektedir. Çelebi kitabında İstanbul'da kalafatçı esnafında 300 dükkânda 1000 kişi çalıştırdığından bahsetmektedir. Bu bilgiler ışığında Osmanlı'da petrol kullanımının ne miktarda ve nasıl olduğu konusunda bilgiler edinmiş oluyoruz (Uluğbay,2003:24-25). Yine bu dönemde zift ve katran, madde ticaretinin kaçakçılık konusu olması hasebiyle yasak mallar kapsamında olduğu bilinmektedir (Mantran,1990:56).

Osmanlı Devleti toprakları dahilinde ilk kez petrol aramaları Halep vilayetine bağlı İskenderun-Çengen köyünde 1887 yılında başlamıştır. Bulunan bu petrol kaynağı için Ahmed Necati Efendi tarafından petrol madeninin tasfiyesi için gerekli olan fabrikaları kurmak ve iskeleye taşınmasını sağlamak amacıyla borular döşemek amacı ile izin istenmiştir. Petrol madeni konusunun önemli olması sebebiyle konu Şura-yı Devlet'te görüşülmüş ve 17 maddelik bir şartname hazırlanarak petrol işletme hususları belirlenmiştir. Bu şartnamede; petrol gazı çıkartılacak bölgenin sınırlarının belirlenmesi, ödenecek vergilerin miktarı, bu bölgede genel güvenliğin sağlanması amacı ile bent, çeşme, demiryolu gibi yerlere uzaklığının 150 metre olması, ödenecek vergilerinin belirlenmesi gibi maddeler bulunuyordu (Bostan1990:130).

Mezopotamya'da petrol kaynaklarının varlığı ilk olarak 1887 yılında bulunmuş olmakla birlikte, 1898 yılında Ortadoğu memleketlerinde İngiliz kumpanyalarından biri hükümete müracaat ediyor ve izin alıyordu. Yine 1898 yılında Osmanlı Bankası, bir Fransız kumpanyası ile Türkiye'de petrol araştırmaları için Osmanlı Devleti toprakları

dahilindeki Şarköy'de petrol aramalarına koyuldu. Osmanlı'daki petrol araştırmaları ve elde edilen sonuçlar Avrupalı petrol kumpanyalarının gözünden kaçmadı. Hükümetin mali ve siyasi zorluklarını göz önünde bulundurarak petrol araştırma için imtiyazlar almakta gecikmediler (Acun,1949:135).

Osmanlı Devleti toprakları Avrupalı devletler için büyük önem taşıyordu. Özellikle Mezopotamya topraklarında buluna petrol kaynakları çok erken tarihlerde keşfedilmişti. Chesney tarafından 1835-1837 yılları arasında yapılan incelemeler sonucunda bu bölgede başta petrol olmak üzere birçok zengin maden kaynağı bulunduğu sonuçlarına varılmıştı (Uluğbay,2003:28-30).

19. yüzyılın sonunda ise Almanya, birliğini yeni tamamladıktan sonra dünyanın önemli kaynaklarından bir olan petrolü bulmak ve işletmek için gözünü Musul ve Kerkük topraklarına dikmişti. 1871 yılında Alman uzmanlar tarafından yapılan araştırmalarda bol miktarda petrol bulunmuştu (Acar,2013:8).

Bu noktada Avrupa'ya Osmanlı Devleti'nin maden ve petrol kaynakları ile ilgili bilgiler gönderilmeye devam etmiştir. Özellikle İngiltere'nin o dönemdeki petrol ihtiyacı sebebiyle askeri, siyasi ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için diğer Avrupalı devletlerden gizli bir şekilde ilgisi sürmüştür. Ancak 1850'li yıllara kadar Mezopotamya'da var olan petrolün varlığı ve önemi Osmanlı ülkesi dâhilinde tam olarak bilinmemiştir (Parlar,2003:14).

İngilizler imparatorluklarını genişletmek amacı ile Akdeniz'e hâkim olmak ve dünyayı yönetmek istiyorlardı. Bu amaçla 19. Yüzyıldan itibaren her türlü girişimde bulunmuşlardı. İngilizler, Osmanlı toprakları dâhilindeki yer altı ve yerüstü kaynaklarından faydalanmak için her türlü denemişlerdi II. Abdülhamid tahta geçmişti. Tahta cülus ettiği sırada Osmanlı sınırları dahilinde Avrupalı devletler önemli mücadeleler veriyorlardı. Devletin toprakları İngiliz, Alman, Rus ve Fransızların iktisadi olarak mücadele alanı olmuştu (Karadağ,2003:71).

II.Abdülhamid Dönemi ve Petrol

II.Abdülhamid, 1876-1908 yılları arasında 33 yıl süren hükümdarlık yapmıştır. Bu dönem Osmanlı tarihinin batılılaşma anlamında önemli aşamalar kaydettiği yıllardır. II.Abdülhamid iktidara geldiği sırada ülke iç karışıklık ve dış müdahalelerin bulunduğu bir dönemdir(Karataşer,2017:386).

Bu dönem petrolün öneminin kavranması sebebiyle Padişah tarafından devlet adamlarından oluşan Osmanlı tebaasından olan kişilere petrol imtiyazları vermeye başladığı dönem olan Zift ve Neft ve Petrol dönemi olarak bilinir. 1868 Maadin Nizamnamesiyle başlayan bu dönem neft artık bir maden olarak ele alınmıştır(Ediger,2007:103).

II.Abdülhamid dönemi madencilige baktığımızda ise bu dönemde madenlerle ilgili 1878,1885,1906 yıllarında üç adet nizamname çıkarılmıştır. Bu nizamnameler ile madenlerin üretimi,aranması,araştırılması,ihaleye verilemesi gibi konuları

Babıâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

ıçeriyordu(Karal,1962:456). Bu nizamnameler yol gösterici olmuş Orman , Maadin, Ziraat Nezareti kurulmuştur(Ediger,2007:105). Bu dönemde madencilik Avrupalı devletler tarafından imtiyaz elde edebilmek amacı ile yoğun rağbet gösterilen sektörlerden biridir. 1870-1898 yılları arasında hükümete on adet petrol arama izni talebi gelirken bu dönemde ilgi artmış izin talebi ortalama 139'a yükselmişti(Quataert,1985:915) Osmanlı Devleti sınırları dahilinde petrol buluna bölgeler Bağdat,Musul vilayetlerinde yoğun bir şekilde petrol bulunuyordu. Bu kaynakları araştırmak inceleme yapmak için Fransız ve Almanların büyük bir ilgisi bulunuyordu(Terzi, 2014:40-45).

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti madenciliği önemini kaybetmiş ve sadece Anadolu'da bulunan madenlerle ülkenin ihtiyacı karşılanıyordu. II. Abdülhamid Osmanlı Devleti Topraklarında önemli miktarda petrol rezervi bulunduğunun farkındaydı ancak halkının iyiliği için ulusal bir sondaj girişimini yada Türk bir petrol şirketi kurmadı. Eğer kurulabilseydi Osmanlı Devletinin çöküş safhasına girmesi engellenebilirdi(Ediger,2007:106).

Sultan II. Abdülhamid saltanatı boyunca Osmanlı Devletini ayakta tutabilmek için çeşitli önlemler alarak Osmanlı padişahlarının kendi adlarına tapulu mal edinmeleri konusunda bir uygulama başlatmıştır. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte padişahlık makamına ait bütün gelirler devletin esas hazinesine aktarılmıştır. Buna karşılık olarak da padişah ve saraya ait harcamaların tamamının ödenmesi için Maliye Hazinesi'nden her ay verilmek üzere padişaha Tahsisat-ı Seniyye adı altında maaş verilmesi uygun görülmüştü. Bununla birlikte II. Abdülhamid'in saltanatı esnasında bu uygulama resmen kaldırılmış ve Maliye Hazinesine devrolunmuş olan padişahlık makamına ait emlakın tamamı Hazine-i Hassa'nın idaresine alınmıştır. Bu süreçte II. Abdülhamid saltanatı süresince Osmanlı ülkesi dahilinde pek çok yer padişah adına senet düzenleme sureti ile emlaka dahil edilmiştir (Terzi,2014:26-28).

Hazine-i Hassa'ya mülklerin dahil edilmesi, Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde başlamıştı. Mali krizden kurtulmak amacı ile emlak,fabrikalar, maden işletmeleri, vapur kumpanyası hasılatları gibi gelirler yavaş yavaş dahil edilmişti. II. Abdülhamid dönemi devrin siyasi karışıklıkları sebebi ile daha fazla sayıda emlakın dahil edildiğini görüyoruz(Terzi, 2014:20-27).

Emlak-ı Hümayun kavramı içerisine her çeşit imtiyaz, madenler, gayri menkuller ve arazi dahil oluyordu. Osmanlı Devleti'nde Musul ve Bağdat vilayetinin bulunduğu bölgede sadece yer altı kaynakları değil aynı zamanda tarım için de elverişli kaynaklar bulunuyordu. Bu bölgenin iklim koşullarının da uygun olması, hasatın da bol olması anlamına geliyordu. Batılı araştırmacılar Fırat ve Dicle havzasında 19. yüzyılın başlarında Avrupa'nın dikkatini bu bölgeye yoğunlaştırmışlardı. Bağdat vilayetinde de her türlü hububat, hurma, limon, portakal, kahve gibi mahsuller yetişiyordu. II. Abdülhamid' in bu bölgelerde toprak edindiğini görüyoruz (Terzi,2014:40-55).

Bağdat ve Musul Vilayetlerindeki petrol yatakları Osmanlı tebaasına ihale edilmişti. II. Abdülhamid'in 1889 yılında Musul petrollerini işletme hakkını Hazine-i Hassaya vermesi ile bu bölgedeki petrol kaynakları ayrıntılı olarak araştırılmaya çalışılmıştır. Agop Paşa tarafından petrol için yapılan araştırmalarda Musul petrollerinin önemi anlaşılmıştır. 1901 yılında Hazine-i Hassa mühendisi Paul Groskoph tarafından yapılan araştırmalarda Musul ve Bağdat civarında araştırmalar yapılmış ve bölgenin ciddi kaynaklara sahip olduğu görülmüştür (Çark,2016:52-53).

3.Standart Oil Petrol Şirketi ve Kuruluşu

19. yüzyıl itibari ile dünyada ülkeler varlıklarının devamını sağlayabilme amacıyla toprak mücadelesine girmişler; bu mücadele gittikçe petrol rezervlerini ele geçirme ve kontrol etme savaşına dönüşmüştür. Siyasal ve ekonomik yönden ise petrol hammaddesinin etrafında Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri hüküm sürmektedir (Engdahl,2008:1). 20.yüzyıl başı itibariyle büyük devletler dünya hammadde kaynaklarına sahip olarak dünyada hâkimiyet kurmak için birbirleri ile mücadele etmişlerdir.

20. yüzyılda birbirleriyle rekabet eden iki büyük petrol şirketi bulunmaktadır. Bunlardan biri Amerikalı milyarder Rockefeller'in kurduğu Standart Oil tröstü ve diğeri ise İngiliz- Hollanda birliği olarak faaliyet gösteren Royal Dutch-Shell Grubu ve Rusya idi. (Karadağ,2003:10)

Standart Oil Şirketi 1859 yılında kurulmuş olup bu dönemde Amerika'da petrol sektöründe kurulan ilk şirkettir. Şirket güçlü bir sermayeye sahip olacak şekilde Rockefeller tarafından kurulmuştu. İlk şirket olması sebebiyle tekel gücünü koruyarak diğer şirketlere yaşam hakkı vermiyordu. 1860 yılına gelindiğinde petrol kuyularının sayısı yetmiş beşe ulaşmıştı (Mut,2010:4). Güçlü sermayesi olması sebebiyle demiryolları ile antlaşma yaparak taşıma maliyetlerini diğer firmalara göre daha ucuza taşıyabiliyordu. Rafine şirketleri satın alarak varil piyasasını kontrol ediyorlardı (Yergin,2003:98-99).

Amerikan iç savaşı sebebiyle Pensilvanya petrol yataklarına olan talep arttı. Kuzey bölgesinde yeni pazarlar oluştu. İç savaş sonrası emekli olan askerler petrol bölgelerine gittiler. Bu sayede birçok petrol şirketi kuruldu. Spekülatif amaçlı olarak petrol kaynaklarına doğru bir akış gerçekleşti. Dönemin ABD başkanı James Garfield başta olmak üzere birçok devlet yöneticisi ve kongre üyesi petrol yatırımcısıydı. Amerikan iç savaşı gazyağı ve petrol ürünlerinin talebinin artmasına sebep oldu. Bu sebeple de petrol ürünlerine olan talep spekülatif kar amacına sahip oldu (Mut,2010:5). Spekülatif amaçla oluşan bu pazar zamanla tekeli bir mantıkla düzene sokuldu. Petrol sektörünün en büyük tekellerinden bir olan Standart Oil ve bu şirketin başkanı Rockefeller petrol endüstrisinde önemli bir yere geldi (Parlar,2003:15).

Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

Standart Oil şirketi ABD'nin hemen her bölgesinde bulunan petrol rafinelerini satın alma yoluna giderek petrol sektörü içerisinde varlığını devam ettirme çabası içinde olanları fiyat baskısı ile iflase sürükledi. Rockefeller için ham petrol fiyatında meydana gelen bir düşüş endişeye yol açmamalı hatta daha fazla ham petrol satın almak için bir fırsat olarak değerlendirilmeliydi (Yergin,2003:38-41).

1883 yılına gelindiğinde ise, ABD'de çıkartılan bir yasaya göre bir şirketin bir başka eyalette kurulmuş diğer bir şirketin hissesine sahip olamayacağı belirtiliyordu. Bu durumda Rockefeller tarafından kurulan Standart Oil Vakfının tüm yan şirketlerde hissesi bulunuyordu. Şirketin geliri birçok eyaletin yıllık gelirinden fazlaydı. Standart Oil ABD'de Pennsylvania, Ohio ve Indiana'da çıkan tüm petrolerin beşte dördünden fazlasının nakil işlerini yaparken rafineri alanında ise tekti. Şirket yetmiş sekiz adet buharlı ve on dokuz adet yelkenli tekneden oluşan bir filoya sahip idi. Standart Oil Şirketi Avrupa, Uzakdoğu ve Ortadoğu'da faaliyet gösteren bir şirket haline gelmişti (Parlar,2003:16-18).

Ortaya çıkan şirketlerden beş tanesi ön plana çıkarak piyasa hâkimiyetini sağlamıştır. Bu şirketlerden Standart Oil Şirketi bünyesinden ayrılanlar Exxon, Mobil, Socal idi (Taşpınar,2009:8-9). Exxon şirketi yüzyılı aşkın bir geçmişe sahipti. Standart Oil Of New Jersey olarak biliniyordu. Mobil şirketi ise, Standart Oil Of Newyork olarak biliniyordu. Socony, Exxon gibi dev pazarın içinde bulunuyordu. Bu pazarların ihtiyacını karşılamak amacıyla şirket deniz aşırı ülkelere açıldı. Socal, Standart Oil Of California ise, 1919 yılında Amerika Birleşik Devletleri petrol ihtiyacının %26'sını karşılıyordu. Gulf şirketi ise Teksas'ta petrol ilk bulunduğu William Mellon tarafından kurulmuştu. Standart Oil'e rakipti ancak 1885 yılında Rockefeller'a yenik düştüler. Texaco ise, Joseph Cullinan tarafından 1901 yılında 50.000 dolar sermaye ile kuruldu. Shell Şirketi Marcus Samuel adlı bir Yahudi tarafından kuruldu. Uzakdoğu ve Rusya'da etkisini artırarak büyümüştü. BP British Petroleum Şirketi ise Knox D'arcy tarafından İran Şahından alınan uzun yıllar sonra devam edecek bir imtiyaz karşılığında kuruldu ama İngiliz hükümetinin eline geçti (Taşpınar,2009:8-10) Standart Oil Şirketi Sherman Antitröst kanunu gereği haklarında açılan davalara göre otuz sekiz ayrı bölgesel ortaklığa dönüştü (Bayat,2002:13).

Dünyadaki petrol faaliyetlerini belirleyen en büyük petrol kuruluşu Standart Oil şirkettir. Tekel olarak kurulan bu şirket daha sonra anti-tröst yasaları gereği 1911 yılında mahkeme kararı ile yaklaşık otuz sekiz adet küçük şirketlere bölünmüştür. Standart Oil'den geriye kalan şirketlerle birlikte petrol piyasasına yön veren Seven Sisters adıyla anılan yedi kız kardeşin sahibi olduğu oluşum başta gelmektedir.(Başa,2013.49).

3.1 İstanbul'da Standart Oil Şirketi'nin Depo Kurmak İstemesi

Standart Oil Şirketi, 1870 yılında Amerika'da kurulmuş zaman içerisinde ülke genelinde petrol dağıtımını ele geçirmişti. O zamanlar Amerika'da petrol işi ile ilgilenen şirketleri tek tek satın alarak bir tröst haline gelmiştir. Tröstün hakimi de kendisi olmuştur. 1882 yılına gelindiğinde ise Amerika'nın tamamına egemendi.

Ancak Standart Oil'in bu saldırgan rekabet politikası uzun süre devam edemeyecekti. Standart Oil kurucu olan Rockefeller bu politikası yüzünden şikayet edilecekti. 1890 yılında Amerika Kongresince kabul edilen " Sherman Antitröst Kanunu" gereğince şirketlerin dağıtılmasına karar verildi. Bu durum karşısında Rockefeller mal varlığını diğer eyaletlerdeki şirketler arasında bölüştürerek kararı etkisiz hale getirmeye çalıştı. Ancak bu şirkette Antitröst kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle 33 şirket olarak bölündü. Yaşanan bu gelişmeler Standart Oil Şirketini Cihan Harbinde devletlerin ihtiyaç duydukları petrol ihtiyacını karşılamaya yöneldi. Osmanlı Devletine giriş tarihi bu yıllara rastlar(Okumuş, 2015:114-115).

Başbakanlık Osmanlı arşivinde yaptığımız incelemelerde Standart Oil Şirketi'nin girişimleri Birinci Dünya Savaşından birkaç yıl önce başlamış olup bu tarihte şirketin Amerika içerisinde etkinliğinin azalmasıyla birlikte Pazar hacmi daralmış ve ülke dışına yönelerek Pazar hacmini genişletme yoluna gitmiştir. Örneğin 1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde Standart Oil Şirketi'nin özellikle İstanbul'da gaz deposu açmak ,teneke ve sandık fabrikası kurmak için ruhsat almak için başvuruları bulunmuş ancak bunlar Şehremaneti tarafından uygun görülmemiş ve fabrika kurulmasına izin verilmemiştir (BOA, DH.UMVM,99-2/1).

II. Abdülhamid Dönemi Sosyo-Ekonomik Durum

III.Selim döneminde başlayan yenilik hareketleri II. Mahmut döneminde devam etmiş II. Abdülhamid döneminde ise yenileşmenin sona doğru olan dönemidir. Anadolu nüfusunda önemli kayıplar yaşanmıştır. 1884 yılında bir milyon göçmene rağmen Osmanlı devleti nüfusu 11.436.000'e düşmüştü. Osmanlı-Rus Savaşı öncesi nüfus miktarına göçlerle desteklenerek ancak 1890'lu yıllarda ulaşılmıştır. 1882 yılından 1896 yılına kadar olan dönemde Osmanlı devletine gelen kayıtlı göçmenlerin sayısı 1.200.000'e ulaşmaktadır. 1897 yılında ise 13.239.000'e ulaşmıştır. Bu dönemde dışarıya önemli oranda bir göç de olmamıştır. Bu tarihler arasında Anadolu nüfusunda artış %11,5'dir. 1881-1893 yılları arasında baktığımızda ise Osmanlı Devleti genel nüfusunun 17.388.604 olduğu tahmin edilmektedir(Tabakoğlu,2011:211)

Osmanlı Devleti'nin nüfusunda meydana gelen artışlar hem yerleşim bölgelerinde hizmet ihtiyacının artmasına neden olmuş bu da gerek iletişim gerek ulaşım gerek gıda maddeleri temin edilmesinde sıkıntılara yol açmıştır.

23 Ekim 1910 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden yazılan yazıda İstanbul'da bir gaz deposu kurmak amacı ile Standart Oil şirketi tarafından bir fabrika kurulması için bir dilekçe gönderilmiştir (BOA DH.UMVM 98-30/1).

2 Kasım 1911 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden İstanbul vilayetine yazılan başka bir yazıda Standart Oil Şirketi'ne Kuruçeşme'de bir gaz deposu kurulması için ruhsat verildiği belirlenmiştir. Ancak 1904 yılında yayımlanan Gaz Depoları Nizamnamesi'ne göre depolarının şehir dışında kurulma şartı bulunmaktadır. Kuruçeşme şehir dışında olmayıp nizamnameye kuraların aykırı olarak kurulmuştur. Yine bu nizamnameye göre özel ruhsata bağlı olarak kurulacak depoların bile şehir

Babıali'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

dışında kurulmaları belirtilmektedir. Kuruçeşme İstanbul'un içerisinde bir bölge olması sebebi ile verilen ruhsatın kanunlara aykırı olduğu bildirilmiştir. Yaşanılan bu durum Standart Oil Şirketi'nin Serviburnu ve Selimiye bölgelerinde gaz depoları kurmak için ruhsat isteme konusunda yetki sahibi olduğu konusunda kötü bir örnek teşkil edeceği düşünülmüştür. Zira bu bölgeler de şehir içinde bulunmaktadır ve bu şirkete yetki verilmesi halinde ileride depo açmak isteyen şirketlerde şehir içinde depo kurmak isteyeceklerinden bu sebeple Dahiliye Nezareti'nden, Standart Oil şirketinin ruhsatının geri alınarak işlem yapılması istenmiştir (BOA,DH.UMVM 99-2/8-1).

3.2 Standart Oil Şirketi'nin Osmanlı Topraklarında Gaz ve Benzin Sağlaması

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı ülkesi dahilinde gaz sıkıntısı artmıştır. Temel ihtiyaç maddelerinden biri olan gaz, savaş koşulları sebebi ile temin edilememiştir. Yabancı ülkelerin de siyasi ve ekonomik çıkarları sebebi ile gaz ihracatı durmuştur.

23 Aralık 1914 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir yazıda, Aydın, Ankara, Konya ve Hüdavendigâr vilayetlerinin gaz ihtiyacı olduğu İstanbul'a bildirilmiştir. Aydın vilayetine yazılan bir telgrafta İstanbul'da bulunan gaz miktarının 1914 Aralık ayı itibarıyla azaldığı ve Ankara, Konya, Bursa vilayetleri tarafından gaz istenildiği belirtilmiştir. Vilayetlerin ihtiyacını karşılamak amacıyla İzmir'de Standart Oil Kumpanyasına ait depoda beş yüz bin teneke gaz bulunduğu bildirilmiştir. Adı geçen şehirlerin ihtiyacını karşılamak amacı ile İzmir'de fazla miktarda bulunan gazın, Aydın Vilayetinin ihtiyacı olan ellişer bin teneke gazın aydın, Ankara, Konya, Bursa vilayetine verilmesi, iki yüz elli bin teneke gazın ise İzmir'de kalmasına karar verilmiştir. Yüz bin teneke gazın ise İstanbul'un ihtiyacını karşılamak amacı ile İstanbul'a vagonlarla gönderilmesi istenmiştir (BOA, DH.SYS 123-12/40-01). Osmanlı Devleti'nde öncelikli olarak bölgenin ihtiyacı karşılanır sonra diğer vilayet ve mutasarrıflıkların ihtiyacı karşılanırdı. Ancak belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Amerikan Petrol şirketi Standart Oil'in ülkede çok sayıda deposu bulunduğu ve Babıali tarafından ülkenin gaz ihtiyacı karşılanırken ilk akla gelen şirket olduğu ve bundan ötürü de bu şirkete müracaat edildiğini görmekteyiz.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ülkenin zorunlu ihtiyaçlarından birinin temini konusunda büyük uğraşlar vermiştir. Standart Oil Şirketi, İstanbul başta olmak üzere diğer bölgelerde gaz depoları kurarak hakimiyet sağlamaya çalışmıştır. Bu dönemde yaşana en büyük sorunlardan biri de temel ihtiyaç maddelerinin nakli konusunda vagon sıkıntısıdır. Vagon kontrolü ordu denetiminde olup ancak ordunun uygun gördüğü hallerde vagon kullanımına izin verilmiştir. İzmir'de fazlaca miktarda bulunan gaz askeriyeden izin alınarak İstanbul'a ve diğer vilayetlere nakledilmiştir (BOA, DH.SYS 123-12/40-03).

27 Ocak 1915 tarihinde Şehremini İsmet Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne özel ve acil ibaresi ile bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'da temel ihtiyaçları temin için gaz mevcudu ancak birkaç gün yetecek seviyededir. Savaş koşulları sebebi ile Romanya'dan gaz temin etmek zorlaşmıştır.

Büşra KARATAŞER

Halkın ihtiyacını temin için Romanya'ya teşvik verilmiş olup gaz temini kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Eldeki imkanlar kullanılarak ancak on günlük süre zarfında yirmi otuz bin teneke gaz temin edilebilmiştir. Ancak bu miktar on günlük bir zaman sürecinde gelmektedir. Bu süre zarfında İstanbul halkının karanlıkta kalmasına sebep olacaktır. Başkent İstanbul'un gaz ihtiyacı için İzmir'de bulunan Standart Oil kumpanyasından gaz ihtiyacı karşılanması istenmiştir (DH.SYS 123-12/40-04).

İstanbul Şehremini İsmet Bey'in isteği üzerine İzmir vilayetinden Şehremanetine, yapılan araştırmada İzmir'de bulunan gaz mevcudu aşağıdaki şekilde gönderilmiştir. İzmir'de toplam altı yüz on sekiz bin dört yüz teneke gaz bulunduğu belirtilmiştir. Standart Oil şirketine ait 374.400 teneke gaz bulunmaktadır. Gaz Temin eden diğer tüccarlarda ise 244.000 teneke gaz bulunmaktadır (BOA,DH.SYS 123-12/40-05).

Tablo-1: 1915 Yılı İzmir'de Mevcut Bulunan Gaz Miktarı

Ait olduğu Şirket	Bulunduğu yer	Gaz Miktarı (Teneke)
Standart Oil	Sarnıçlarda	186,000
	Tenekelerde	8,400
	Sandık içinde	180,000
Diğer Tüccarlar	Sandık içinde	124,000
	Sarnıçta	120,000
Toplam		618,400

Kaynak:BOA,DH.SYS 123-12/40-05

Edirne Valisi Adil Bey tarafından, Dahiliye Nezareti'ne 18 Ocak 1915 tarihinde Dimetoka'da Standart Oil Kumpanyasına ait gaz deposu bulundurulup bulundurulmadığıyla ilgili bilgi istenmiştir. Harbiye Nezareti tarafından Dedeoğaç yoluyla gaz getirilip bu gazlar Harbiye Nezareti ihtiyaçları için kullanılacaktır şeklinde bilgi alınmıştır. Ancak alınan bilgiye göre Harbiye Nezaretine ait bu gazların Dimetoka'da bölge ihtiyaçları için tutulduğu yönünde bilgiler alınmıştır. Dimetoka bölgesinin ihtiyacı var ise her bir sandık için Osmanlı lirası yüz kuruş olmak üzere kırk kuruştan olmak üzere Dedeoğaç'tan gaz temin edebilirler. Standart Oil Kumpanyası tarafından Dimetoka Mutasarrıflığına durumunun araştırılması için bilgi istenmiştir. Dimetoka Mutasarrıflığı yapılan tahkikat sonucunda Dedeoğaç yoluyla gelen gaz yada başka eşyaların Dimetoka istasyonunda tutulmadığı bildirilmiştir. Dimetoka'nın gaz ihtiyacını temin için 8 Ocak 1915 tarihinde Kırkkilise'de bulunan bir tüccardan bir vagon gaz elli teneke alınmak istenmişse de 9 Ocak 1915 tarihinde belediye tarafından bir vagon gaz gelmesi sebebi ile Kırkkilise'deki tüccardan alınan gaz serbest bırakılmıştır(BOA,DH.SYS 123-12/40-16).

Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

1914 yılı Aralık ayında Aydın, Ankara, Hüdavendigâr, Konya vilayetleri ile Karesi Mutasarrıflığı'ndan İstanbul'dan gaz temin edilmek istenmiştir. Ancak İstanbul'da sadece başkente bir ay yetecek kadar gaz bulunduğundan İzmir vilayetinden gaz mevcudu bulunduğu, buradan istenmesi gerektiği belirtilmiştir. İzmir'den gaz istendiğinde ise İzmir'e beş aylık yetecek miktarda gaz bulunduğundan vilayetlere gönderilebileceği söylenmiştir. Bununla birlikte Standart Oil ve Romen şirketleri tarafından Dedeâğaç yolu ile gaz getirilerek taşraya gaz sevkiyatı yapılmaktadır. Bu şirketler aracılığı ile vilayetlere gaz temin edilebileceği düşünülmekteydi (BOA ,DH.SYS 123-12/40-17).

1914 yılı sonunda Şehremaneti'nden Dahiliye Nezareti'ne İstanbul'un mevcut durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bu rapora göre İstanbul'da gaz depolarında bulunan gaz miktarı azalmıştır. Ancak İstanbul'a bir ay yetecek kadar gaz kaldığı ve payitahtın ihtiyacına yetmemesi sebebi ile İstanbul dışına gaz gönderilmesinin mümkün olmadığı söylenmiştir. Vilayetlerin gaz ihtiyacının İzmir ve Çubuklu'daki gaz depolarından sağlanması uygun görüldüğü bildirilmiştir. İzmir'de bulunan Standart Oil' e ait depoya ve Etoile Roumaine isimli şirketlere başvurulması gereği vilayetlere bildirilmiştir. Standart Oil ve Etoile Roumaine Şirketleri Osmanlı Devleti'ne Dedeâğaç yolu ile gaz getirmektedir. Getirdikleri bu gazların bir kısmını depoya nakletmeden esnafa sattıkları bir kısmını ise vilayetlere sevk ettikleri tespit edilmiş bulunuyordu (BOA, DH.SYS 123-12/40-18). Ülkede temel ihtiyaçlardan olan gaz temini konusunda Standart Oil şirketine başvurulduğunu görüyoruz. Eğer yeterli miktarda gaz bulunamamışsa diğer şirketlerden temin yoluna gidildiği belge geçişlerinden anlaşılmaktadır. Ülkenin savaş yaşaması sebebiyle öncelikli amacın insan ihtiyaçlarını karşılamak olması gerektiğinden özellikle savaş döneminde gaz sağlayan şirketlere bir tepki gösterilmemiştir.

1915 yılına girildiğinde Birinci Dünya Savaşı devam etmektedir. Ülkenin temel ihtiyaç maddelerinden biri olan gaza ihtiyaç şiddetle devam etmiştir. Vilayetlerden Başkent İstanbul'a yoğun bir biçim de gaz ihtiyacının temini için istekler gelmektedir. 2 Şubat 1915 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Ziraat ve Ticaret Nezaretine yazılan bir yazıda Sivas vilayeti dahilinde gaz kalmadığı, hastane ve karakol, hapishanelerde gaz olmadığı ve zor durumda oldukları bildirilmiştir. Sivas Vilayeti tarafından vilayetin gaz ihtiyacının artması sebebi ile Standart Oil Şirketi ile irtibata geçildiği bildirilmiştir. Ancak ihtiyacın acil olması sebebi ile Sivas Vilayetinin gaz ihtiyacı sebebi ile İstanbul Ticaret Odası kuruluna müracaat ederek Şehremaneti'nden gaz istenmiştir. Ancak İstanbul'un ancak on beş günlük gazı kaldığı için Sivas Vilayeti'ne gaz gönderilemeyeceği bildirilmiştir (BOA,DH.SYS 123-12/40-32).

6 Şubat 1915 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazıda, vilayetlerde petrol ihtiyaçlarının günden güne arttığı gelen müracaatlardan anlaşılmaktadır. İstanbul'da bulunan ambarlarda bulunan petrol ve gazın sadece 15 gün yetecek kadar kaldığı bildirilmiştir. İstanbul ve taşranın ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ülkeye yeterli miktarda petrol getirilmesi ve ithalinin sağlanmasına dair Dahiliye Nezareti Genel Müdürlüğüne 31 Ocak 1915

tarihinde yazılan bir yazı üzerine Osmanlı ülkesi dahilinde önceden beri petrol ithal eden kuruluşlardan Etoile Roumaine , Standart Oil, Astra Romana , Agulia Frankov Romana şirketleriyle Arvanisti Ticarethanesinin vekilleri davet edilerek görüşülmüştür. Yapılan görüşmede ilk görüşülen konu, şirketler tarafından ithal edilen petrollere ordu tarafından el konulduğu yönünde iddialar öne sürülmüştür. Şirketlerin Osmanlı ülkesine petrol getirdiği ancak ordu tarafından el konulması sebebiyle vilayetlere ve mutasarrıflıklara naklinin gerçekleştirilemediği yönünde şikayetler bulunmaktadır. Ancak Dahiliye Nezareti'nden bu konuda şirketlerin serbest olduğu belirtilmiştir. Şirketlerle yapılan görüşmede askeriye tarafından ülkede gaz ve benzin ihtiyacı şiddetli bir şekilde hissedilmekle birlikte askeriye tarafından el konulmadığı, böyle bir sorun olmadığı şirket yetkililerine aktarılmıştır. İkinci olarak görüşülen konu ise, petrol ve gaz temin eden şirketler sadece Osmanlı ülkesine değil ihtiyaç duyan eski müşterilerine eski talepleri üzerine gaz temini konusu görüşülmüştür. Dahiliye Nezareti'nden bu konuda şirketlerin serbest olduğu belirtilmiştir. Şirketlerle yapılan görüşmede Osmanlı ülkesinin gaz ihtiyacı teminine öncelik verilmesi istenmiştir. Ancak önceden aldıkları siparişleri karşılama konusunda serbestiyet sağlanmıştır. Üçüncü konu ise hükümet tarafından petrole konulan narhın petrol ticareti yapılacak derecede uygun olmadığı ve uygun duruma getirilmesi halinde bütün şirketlerin İstanbul'a petrol ticareti yapabilecekleri konusunda görüş birliğine varılmıştır (BOA, DH.SYS,123-12/40-36).

İstanbul'un gaz ve benzin ihtiyacının çok fazla olması sebebi ile Dahiliye Nezareti şirketlerden bir an önce gaz göndermelerini istemiştir. Etoile Roumaine Şirketi Müdürü on gün içinde İstanbul'a kırk bin teneke gaz göndereceğini bildirmiştir. 40.000 teneke petrolün Dedeoğaç yolu ile yükleme ve boşaltma işlemleri yapılarak İstanbul'a geldiği bildirilmiştir. Ancak Selanik'teki Standart Oil deposundan İstanbul'a gönderilecek petrol Dedeoğaç yolu ile gelecektir. Dedeoğaç'ta petrolün boşaltma ve yükleme işlemleri konusunda sıkıntı yaşandığı Dahiliye Nezareti'nden bildirilmiştir. Petrolün Dedeoğaç'ta işlemleri bittikten sonra İstanbul'a getirilmek üzere yola çıktığında taşınan malların kıymeti üzerinden % 15 ithalat vergisi ödenmesi gerekmektedir. Ancak Standart Oil şirketi tarafından ödenmek istenmemektedir. Hükümet tarafından vergi konusunda ısrar edilmesi durumunda bir şey yapılamayacağı ilgililere bildirilmiştir. Getirilen petrolün iki tenekesinin elli beş kuruşa satılması konusunda anlaşıldığı bildirilmiştir. Petrolün Dedeoğaç yolu ile gelmesinden dolayı bu vergi istenmektedir. Ancak İstanbul'a Dedeoğaç dışında başka bir bölgeden petrol temini mümkün değildir. İthal edilen bu petrol sadece geçici olarak Dedeoğaç limanına gönderileceğinden yeniden ithal olunan mallardan değildir. Bu sebeple Dedeoğaç limanında bulunmasından dolayı ithalat vergisi alınmamalıdır. Standart Oil şirketi tarafından yaşanan bu durum Nezaret'e bildirilmiştir (BOA DH.SYS 123-12/40-36).

Vilayet ve mutasarrıflıkların da savaş döneminde gaz ve benzin ihtiyacını karşılamak amacı ile birbirlerinden gaz ihtiyacını temin etme yoluna gittiklerini

Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

görüyoruz. 7 Mart 1915 tarihinde Zonguldak'ın gaz ihtiyacı için Bolu Mutasarrıflığı'ndan Zonguldak kasabasının gaz ihtiyacını karşılamak amacı ile iki bin sandık gazın, kömür vapurlarıyla sevk edildiği belirtilmiştir. Gazların kömür şubesi aracılığı ile sevk edildiği öğrenilmiştir. Kömür sevkiyatını kontrol amacı ile şirketten ne kadar adet gaz sandığının alındığına dair bir belge verilmesi istenmiştir. Şirket tarafından verilen belge belediyeye verilerek gelen gaz miktarının belediye tarafından kontrol edilmesi istenmiştir (BOA, DH.SYS, 123-12/40-57).

30 Mart 1915 tarihinde İzmir Valisi Rahmi Bey tarafından yazılan bir yazıda, İzmir'de bulunan gaz miktarının askeriye ve halkın ihtiyaçları için yeterli olduğundan kalan kısmın Osmanlı Devleti dahiline gönderilebileceği bildirilmiştir. Bunun yanında Dahiliye Nezareti'nden İzmir'deki gazın diğer vilayetlere dağıtımının engellendiği konusundaki soruya ise böyle bir durumun söz konusu olmadığı bildirilmiştir. Vilayetlerin gaz ihtiyacının teminat karşılığı verilmek kaydı ile vilayetlere gönderildiği not edilmiştir. (BOA, DH.İD 220-1/4-1). Dönem itibariyle gaz sıkıntısı çekildiğinden mevcut gaz fazlası olan şehirlerden vilayetlere gönderilmesi hususunda sık sık vilayetler kontrol edilmektedir. Temel ihtiyaç maddelerinden biri olan gazın özellikle savaş dönemlerinde paylaşımda büyük sıkıntılar yaşandığını görmekteyiz. Özellikle birçok vilayette yapılan yazışmalarda vilayetin diğer vilayet, mutasarrıflık ya da ithal edildiği bölgelerden gideceği yere kadar ulaşamadığını gözlemlemekteyiz. Bu durumun temel nedeni ise, petrol ve gaz depolarının Osmanlı ülkesi dahilinde iç gümrük sistemi uygulanması sebebiyle ulaşacağı bölgeye gaz nakil olana kadar ara güzergahlarda el konulma durumları ortaya çıkmaktadır. Bu dönem itibariyle gaz ihtiyacı temel ihtiyaçlardan olması sebebiyle gaz fiyatları kontrol edilmektedir. 15 Eylül 1914 tarihinde Galata Merkezi Rıhtım Han Standart Oil Gaz Kumpanyası Genel müdürü tarafından Dahiliye Nezareti'ne hangi çeşit gaz olursa olsun her bir sandığın 40 kuruşa satılması gerektiği bildirilmiştir. Amerikan gazının fiyatının 14 Eylül 1914'de gazetelerde fiyatının kırk kuruş olduğu ilan edilmiştir. Ancak buna rağmen Tekirdağ belediye meclisi tarafından Amerikan gazının 40 kuruştan , ancak Batum gazının 42 kuruştan satılmasına karar verildiği öğrenilmiştir. Amerikan gazının Rus gazından kalite olarak aşağı olmadığı, dolayısıyla Amerikan gazlarının da Batum gazı fiyatıyla aynı şekilde 42 kuruştan satılması gerektiği üzerinde durulmuştur (BOA, DH.İD 220-2/2-1).

22 Haziran 1915 tarihinde Çanakkale Mutasarrıflığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir yazıda, savaş halinde olunması sebebi ile gaza çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Romanya gaz şirketinden gaz istenmiş ancak uzun bir süre sonra gaz gönderilmiştir. Alınan gaz karşılığı Hacı Rega'nın oğlu Yorgiye gazın karşılığı ödenmişti ancak yedi bin dokuz yüz altı kuruş borç hala bulunmaktadır. Ancak gelen gazın yeterli olmaması sebebi ile Bunun üzerine İstanbul Galata'da bulunan Standart Oil şirketinden iki yüz liralık gaz temin edilmiştir. Romanya şirketi aradan bir süre geçtikten sonra Çanakkale Mutasarrıflığına 2 Eylül 1915 tarihinde yedi bin dokuz yüz altı kuruş borcun kendilerine ödenmesini talep etmiştir. Ancak savaş sebebi ile Çanakkale Mutasarrıflığının geliri bulunmaması sebebi ile bu ödemeyi yapamayacağı

açıktır. Dahiliye Nezareti, Romanya gaz şirketine olan borcun Çanakkale Mutasarrıflığı tarafından ödenmesini istemiştir (BOA, DH.UMVM 98-33/1-2).

Standart Oil şirketinin Gebze ve Şile bölgelerinde arazi alarak İstanbul genelinde depolarını yaygınlaştırmak istediğini görüyoruz. 22 Kasım 1913 tarihinde İstanbul Vilayeti Yazı İşleri Müdürlüğünden yazılan bir tahrirat da gerekli araştırmaların yapıldığı ve kaymakamlıklardan elde edilen bilgiye göre Gebze ve Şile kazalarında depoya rastlanmamıştır. Yine Standart Oil Kumpanyasının Çubuklu'da da deposunun bulunup bulunmadığı yönünde araştırma yapması istenmiştir. Çubuklu köyünde gayrimenkul ile ilgili işlemlerin Tapu dairesi tarafından yapılması sebebi ile bu köyde emlak arazi bilgisine ulaşamamıştır. Ancak Standart Oil Kumpanyasının depo alım işlerini artırması sebebi ile konu Beykoz Kaymakamlığına sorulmuştur. Liva muhasebeciliğinden gelen bilgide Anadolu hisarı dahilinde Standart Oil şirketine ait hiçbir emlak ve arazi bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak yapılan tahkikatta iki Fransa vatandaşına ait bulunan bir ipek fabrikası bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ipek fabrikasının Standard Oil Şirketi tarafından gaz deposu yapmak amacı ile vilayete başvurduğu dilekçelerinden anlaşılmıştır. Ancak Vilayet tarafından Standard Oil şirketine izin verilmemiştir. Standart Oil şirketi bu arazide depo kurulmalarına izin verilmemesi sebebi ile sekiz dönüm araziye 23 Ekim 1913 tarihinde Almanya devleti vatandaşlarından birine satarak bölgeyi terk etmiştir (BOA,DH. KMS 63-51/14).

19 Kasım 1913 tarihinde Standart Oil kumpanyası tarafından yazılan bir yazıda Amerikalı Mösyö Keşam tarafından Bursa Mudanya'da bir gaz deposu bulunduğu belirtilmiştir. Bu gaz deposunda 2446 teneke arılan, 1017 teneke leylek ve 141 teneke leylek marka benzin bulunurken, ise 125 sandık deve marka ve 3225 teneke leylek marka, 88 teneke de arılan marka gaz bulunduğu belediye Reisi Galip Bey huzurunda tespit edilmiştir. tespit edilmiştir. Mösyö Keşam, Bursa ahalisinin gaz ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye reisi Galip Bey aracılığı ile bir miktar gazı satmış ve ülkesine dönmüştür. Ancak Gemlik'teki gaz deposuna sayım yapıldığı müfettişler yetişemedikleri için sayım yapılamamıştır. Şirkete ait olan Gemlik gaz deposundaki malların gerekli soruşturma yapılarak kendilerine iade edilmesi istenmiştir. Amerikalı Mösyö Keşam açtığı dava sonucunda depodaki malların kendisine ait olduğu tespit edilmiş olup gazların Standard Oil kumpanyasına teslim edilmesi istenmiştir. Yine aynı belgede Standard Oil Şirketinin Mudanya, Gemlik, Bursa, Bandırma, Erdek, Karabiga ve Biga'da satış acenteleri bulunduğunu öğreniyoruz. Bu bölgelerde de yüklü miktarda petrol bulunduğu Standart Oil şirketi müfettişleri tarafından tespit edilmiştir. Bunun yanında Karedeniz limanlarında da Standart Oil şirketine ait depoların bulunduğu Standart Oil müfettişleri tarafından belirtilmekte olup, bu depolara mühendislerinin ulaşmakta sorun yaşadığı belirtilerek Amiral Bristol tarafından kimlik belgelerinin düzenlenmiş suretleri gönderilerek Hariciye Nezaretinden müfettişlerine ve mühendislerine izin istenmiştir (BOA, HR.İM 61-66/14).

Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

1914 yılında bütün Osmanlı ülkesinin savaşa girmesi ve Rus işgal tehdidinin ile birlikte ülkede petrol ve gaz ihtiyacının hızla artmakta olduğunu görüyoruz. Bulgaristan'ın Burgaz konsolosluğundan Sofya Sefiri Ali Fethi Paşa'ya yazılan bir yazıda Sofya şehrinde bulunan Standard Oil acentesi için Sofya'da depoda ne kadar yanıcı madde varsa piyasaya arz edilmesi istenmiştir. Bu acil ihtiyacın sebebinin ise Rusların limanları işgal etmesinden endişe edildiği ve ticari mali işlerin son derece durgun olduğu belirtilmiştir. Osmanlı lirasının otuz franka çıkmış olduğu da belirtilmiştir. Standard Oil şirketinin Bulgaristan'da çeşitli şehirlerde de acentelerinin bulunduğu ve Osmanlı ülkesine dahiline buralardan da gaz gönderildiğini görüyoruz (HR.ŞFR280-108/01-01).

7 Aralık 1914 tarihinde Edirne Vilayeti yazı işlerinden Gelibolu Mutasarrıflığına, Gülbenkyan şirketi yazı işleri tarafından yazılan bir yazıda Çanakkale'ye bağlı İnöz 'de gazların fiyatının on sekiz kuruştan satılarak narha uyulmadığı tespit edilmiştir. İnöz Kaymakamlığına yapılan başvuruda gazın fiyatının narha uygun olarak satılması istenmiştir. Harp hali bahane edilerek gazın fiyatı önce on sekiz sonra yirmi kuruşa satılmıştır. Gülbenkyan 'a ait şirketlerden 480.000 teneke gaz satın alındığı ve bunun karşılığı olan dokuz yüz bin dört yüz elli sekiz kuruş meblağın teslim edilmesi istenmiştir (BOA,DH. İD 220-5/3-1).

Standart Oil Şirketi Osmanlı Devleti dahilinde önemli bir konuma sahipti. Birkaç rakibi olmakla birlikte ülke dahilindeki gaz dağıtımını Standard Oil şirketi tarafından sağlanıyordu. 17 Temmuz 1915 tarihinde Talat Paşa tarafından Sadarete yazılan yazıda ordu ile memleketin ihtiyacı olan petrol ve benzinin getirilmesi için Standart Oil kumpanyasının ikinci müdürü ile İstanbul şubesinin müdür ve ikinci müdürlerine Osmanlı nişanı verilmesi uygun görüldüğü bildirilmiştir (BOA,İ.Tal 502-51/1-1). Gaz ve petrol konularının önemi sebebi ile idare tarafından ispirto ve gaz ambarlarına dair bir nizamname yayınlanmıştır. Bu nizamnameye göre;

Birinci Madde: Her şehir ve kasabada gaz ve ispirto konulmaya ait birer anbar bulunacak ve bu anbarlar memleketin yangın sakıncasından uzak olan tarafında belediye tarafından inşa olunacaktır.

İkinci Madde: Anbar bulunan yerlere gelecek gaz ve ispirotolar gerek orada kullanılmak üzere olsun ve gerekse başka bir yere nakledilmek için getirilmiş olsun her durumda anbara konulacak ve dükkanlarda altı sandıktan fazla gaz ve ispirto bulundurulmayacaktır.

Üçüncü Madde: Söz konusu anbarlara konulan gaz ve ispirotolardan alınacak ücretin miktarı anbara masrafı ve memur maşısı ve sigorta bedeli gibi masraflara göre her yerin ihtiyacına göre bir günden bir aya kadar bir sandık gaz için en fazla kırk parayı ve eski bir kantar ispirto için iki kuruşu geçmemek üzere yerel belediye meclislerince belirlenecek ve idare meclisi tarafından onaylanarak alınacak ve bir aydan fazla anbarlarda kalan gaz ve ispirotolardan da her ay için yine o miktar vergi alınacaktır.

Dördüncü Madde: Anbarlara konulacak gaz ve ispirotolar memurlar tarafından hemen deftere kaydedilerek sahiplerine mühürlü bir belge verilecek ve kapalı çıkarılan gaz ve ispirotolar için de bu deftere ve verilecek belgeye işlem yapılacaktır.

Büşra KARATAŞER

Beşinci Madde: Dükkanlarda altı sandıktan fazla gaz ve üç kantardan fazla ispirto görüldüğü takdirde fazlası alınıp satılarak parası belediyeye gelir yazılacaktır.

Altıncı Madde: Bu nizamnamenin uygulanmasına İçişleri Bakanlığı yetkilidir (BOA,ŞD1637-29/3-1).

28 Kasım 1921 tarihinde Şura-yı Devlet'ten Dahiliye Nezaretine yazılan bir yazıda, Standart Oil kumpanyasının Erdek'te bulunan gaz deposundan iki sandık gazın çalındığı bildirilmiştir. Standart Oil'e ait bu depo, yerin altı delinerek soygun yapılması sebebi ile belediye sorumlu görülmüştür. Bu sebeple Standart Oil şirketi belediye aleyhine dava açmıştır. Açılan dava sonucunda belediye, çalınan gazların bedelinin tazmin edilmesine mahkum edilmiştir. İki sandık gazın fiyatı olan 1700 kuruşun Standard Oil kumpanyası Erdek şubesine ödenmesine karar verilmiştir (BOA,ŞD1637-29/3-1).

Standart Oil şirketinin Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde depolar kurduğunu görüyoruz. Yine Selanik'te bir depo kurmak istediği yönünde bilgiler alınmıştır.Dahiliye Nezareti'nden Selanik Vilayeti'ne 18 Temmuz 1911 tarihinde yazılan bir yazıda, Selanik'te Beşçınar bahçesi civarında belediyeye ait gaz depoları yakınında Standart Oil Şirketi tarafından gaz depoları inşa etmek amacı ile 12. 000 liraya bir arazi satın alındığını anlıyoruz. Standart Oil şirketi depo yapmak için ruhsat almayı beklerken belediye tarafından gaz üzerindeki hakkı sebebiyle şirketten istenen verginin tamamı ödenmesi halinde ruhsat vereceklerini bildirmiştir. Standart Oil şirketi ise, belediye tarafından istenen verginin gaz depoları nizamnamesine aykırı olduğunu ve bu durumun şirket zararına olduğunu belirterek durumun incelenmesini istemiştir (BOA, DH.İD,96-3/1-1)

Dahiliye Nezareti tarafından 23 Kasım 1911 tarihinde Selanik Vilayeti'ne yazılan bir raporda Selanik gaz depolarının belediye tarafından imtiyazlı depolardan sayılarak gaz depoları nizamnamesinin bu depolara ait imtiyaz getirmeyeceği iddiasında bulunulduğu şeklinde kenar notlarından gönderilen deliller öne sürülmüştür. Söz konusu nizamnamenin dördüncü maddesinde tüccarın yalnızca kendi mallarını korumak için yer ve inşa şekilleri hakkında hükümetten ruhsat almak ve belediyelerin kontrolünde bulundurmaya üzere özel depolar yapabileceklerdir, diye yazılı ise de bunlardan dolayı vergi verilir verilmeyeceğine dair bir kayıt ve açıklık bulunmamaktadır. Bu sebeple Standart Oil şirketinin vergi verip vermeyeceğinin takdiri Şura-yı Devlet'e ait olduğu bildirilmiştir. Ancak bu konu ile alakalı evrakın gönderilerek bu konudaki değerlendirme ve işlemlerin bildirilmesi ya da şirketin aslında vergi vermeyi kabul ettiği ve belediye başkanlığının 4 Ekim 1911 tarihli kenar notundaki açıklanmasına göre belediye ile şirket arasında anlaşarak her iki tarafın hakkını korumak ve menfaatin sağlanması ve işin geciktirilmemesi gerektiğinden gereğinin o şekilde yapılması yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, DH.İD 96-3/4-1).

Babialı'nın Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

26 Mart 1912 tarihinde Babialı Hukuk Müşavirliği tarafından Selanik Belediyesinde gaz deposu kurulmak üzere dilekçe verildiği bildirilmiştir. Selanik vilayetine Standart Oil Şirketinin depo kurmak istediği bildirilmişse de Selanik'teki gaz depoları imtiyazının Saray Hazinesine verildiği bildirilmiştir (BOA, HR HMS İŞO 57-2/7-1). Belediye imtiyazının zarar göreceği gerekçesi ile Standart Oil şirketine ruhsat vermek istemediğini bildirmiştir. Standart Oil Şirketi tarafından durumun incelenmesi ve Selanik'te depo kurulması için Şura-yı Devlet'e bildirilmesi istenmiştir. 29 Şubat 1912 tarihinde Şura-yı Devlet gelen görüş üzerine, gaz depoları imtiyazının belediyeye olması sebebiyle Standart Oil şirketinin buna göre durumunun değerlendirildiği bildirilmiştir. Tüccara ait yanıcı madde ve özellikle petrol madeni konulmak üzere belediye daireleri tarafından yapılmış binalar yoktur. Bu gibi yanıcı maddelerden vergi alınması da söz konusu değildir. Belediyelere ait bu şekilde bina yapılması uygun bulunmamıştır. Sadece Harbiye ve Bahriye Nezaretleri ile yol ve haberleşme bakanlıklarına ait gaz ve benzin depoları bulunmaktadır. Tüccarlara ait yanıcı madde ve özellikle petrol madeni konulmak üzere belediye ve diğer dairelerin idareleri tarafından yapılmış depolar yoktur. Böylece bu gibi maddelerden vergi alınması da tabiatıyla söz konusu olamaz. Yalnız Harbiye ve Bahriye Nezaretleri ile Turuk ve Meabir Nezaretlerinin kendilerine ait bu gibi binaları vardır (BOA, HR HMS İŞO 57-2/7-2). Ticaret ve Sanayi kanunları hükümlerine göre kişilerin Ticaret ve Sanayi Nezaretinin ve diğer dairelerden ruhsat alarak bu gibi depolar yapmasına yetkileri vardır. Bu şekilde yapılacak özel depolar hakkında uygulanacak hükümler mevcut değildir şeklinde değerlendirilme yapılmıştır (BOA, HR HMS İŞO 57-2/10-2).

10 Nisan 1912 tarihinde Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezaretine yazılan bir yazıda, Maliye Nezaretinden Standart Oil şirketine ait depo inşa edilecek yerin hangi tarihte belediye imtiyazı hakkında bilgi istenilmiştir. Alınan cevabi yazıda Selanik'te gaz depoları inşası imtiyazı belirtilen 10 Ağustos 1887 tarihli padişah fermanı gereğince yalnız Saray hazinesine verilmiş ve işbu iptal edilen imtiyaza ait emlak ve imtiyazların hükümete devri sırasında maliye hazinesine intikal etmiş olduğu ve üç yüz yirmi beş senesi genel muvazene kanununun otuzuncu maddesinde; vilayetlerin belediyelerine ait olup bu durumda Maliye tarafından alınan çeşitli vergilerin üç yüz yirmi beş senesi Ağustos başından itibaren belediyelere terk edileceği beyan edilmiş olduğundan sözü edilen imtiyazın da belediyeye intikali doğal olduğu ve hazine gerçi bugün belediyeden gazlar için para almakta ise de alınan para imtiyazdan dolayı bir hisse olmayıp hazinenin gaz depoları üzerindeki tasarruf hakkından kaynaklandığı ve kira bedellerinden ibaret bulunduğu açıklanmıştır (BOA, DH.İd 96-3/9-1).

4.SONUÇ

Petrol tarihin ilk zamanlarından itibaren bilinmekler birlikte Osmanlı Devleti'nde 17. Yüzyıldan itibaren kullanılmaktaydı. Önceleri inşaat yapımı, mumyalama işlemlerinde kullanılan petrol zaman içerisinde ısınma ihtiyacı için de kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde petrolün ısıtma, aydınlanma aracı olarak kullanılması çok eskiye dayanmamaktadır. Havagazı ve kömürden elde edilen yağ büyük bir pazar

oluşturmuştu. Ancak Amerika birleşik devletlerinde petrolün keşfi dünyada petrol kullanımını şekillendirmeye başladı. Osmanlıda petrol kaynakları öncelikle Mezopotamya'da keşfedilmiştir. Osmanlı topraklarındaki petrolü ilk araştırmaya başlamak isteyen bir İngiliz şirketi olmuştur. Osmanlı devletindeki petrol varlığı Avrupalı devletlerin de dikkatin çekmiş bulunuyordu.

II. Abdülhamid saltanat yıllarında petrol kaynaklarını koruyabilmek amacı ile Hazine-i Hassa topraklarına dahil etmiştir. Bu uygulama sayesinde Osmanlı topraklarında petrol hakimiyeti sağlamak isteyen yabancıların girişimlerini engellemek istemiştir. Özellikle Bağdat ve Musul'da önemli petrol kaynakları bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada ilk kez Osmanlı Devleti'ne petrol sağlayan Standart Oil Şirketi'nin Babıâli'nin tutumu incelenmiştir. Osmanlı Devleti Şirket'in ilk başvurularına olumsuz cevap verirken dönemin sosyo-ekonomik koşullarının ağırlaşmasıyla birlikte artan göçler, artan hizmet talebi sebebiyle Standart Oil Şirketi'nin petrol ihtiyacını karşılamasına izin verilmiştir. Bu gelişme aslında Standart Oil Şirketi'nin Ülkesinde tabiri yerindeyse binbir parça haline gelmesinden sonra aldığı bir karardır. Yeni bir Pazar bulma çabasıyla petrol kaynaklarına ulaşmak ve bu kaynakları bir an önce kullanabilmek için gerek Şehremaneti gerekse vilayetlerle bağlantı kurarak petrol dağıtım işini ele geçirmiştir.

19. yüzyıldan itibaren ülkeler dünyada varlıklarını devam ettirebilmek amacı ile toprak mücadelesi yaşamışlardır. Siyasi ve ekonomik değeri olan petrolü ele geçirmek amacı diğer dünya devletleri de yarışa dahil olmuşlardır. Petrol hakimiyeti 20.yüzyıl'da başlangıçta iki büyük şirket arasında başlamıştır. Bunlardan ilki Rockefeller tarafından kurulmuş olan Standard Oil şirketi diğeri ise Royal Dutch Shell şirkettir. Standard Oil şirketi başlangıçta Amerika Birleşik Devletleriyle başlayan petrol rafineleri ele geçirme çabasını Osmanlı Devleti'nde devam ettirmiştir. Standart Oil Şirketi Osmanlı devletinde varlığını öncelikle başkent İstanbul'da depo kurma girişimleriyle göstermişti. 1910 yılından itibaren Sadarete gaz deposu açmak için birçok defa ruhsat istenmiş ancak Sadaret tarafından bu durum yabancı bir şirket olması sebebi ile tehdit unsuru olarak görülüp izin verilmemiştir. Ancak Standart Oil şirketi Osmanlı topraklarındaki depo kurma girişimlerine ısrarla devam etmiş ve İstanbul'dan başlayarak gaz işletme imtiyazına sahip olanların sözleşme sürelerinin bitimini bekleyerek gaz deposu işletme hakkı kazanmaya çalışmıştır. Sadece İstanbul'da değil Selanik ve diğer bölgelerde de gaz deposu açma girişimlerinde bulunmuşlardır. Genel anlamda baktığımızda Babıâli'nin petrol ve gaz ihtiyacının yoğun olmadığı dönemlerde Standart Oil şirketinin depo kurması konusunda olumsuz bir tutum sergilenirken Birinci dünya savaşıyla birlikte gaz ihtiyacının artması ile birlikte Standart Oil şirketine karşı tutum değişmiştir. Savaş sebebiyle gaz ihtiyacını sadece birkaç şirket sağlayabilmiş ve bu şirketlere de kolaylık gösterilmiştir. Bunun temel nedeni ise savaş halinde olunması ve zorunlu ihtiyaçların temini konusunda idarenin hassasiyetinden kaynaklanmaktadır.

Babialı'nın Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

- BOA, DH.UMVM Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti ,99-2/1
- BOA,DH.UMVM BOA DH.UMVM Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti 99-28/1
- BOA DH.UMVM Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti 98-30/1
- BOA , DH. DH. UMVM Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti 99-12/3-1
- BOA, DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, 123-12/40-03
- BOA, DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-04
- BOA,DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-05
- BOA,DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-16
- BOA, DH.SY Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı S 123-12/40-17
- BOA, DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-18
- BOA DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-32
- BOA , DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-36
- BOA , DH.SYS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 123-12/40-57
- BOA, ,BEO Başbakanlık Osmanlı Arşivi Babialı Evrak Odası 4041-303001
- BOA,DH. KMS Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus 63-51/14
- BOA HR.İM Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye İstanbul Murahhaslığı 61-66/14
- BOA ,HR.ŞFR Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Şifre Kalem Evrakı 280-108/01-01
- BOA,DH. İD Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdari Kısım Belgeleri 220-5/3-1

BOA,DH.İD, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdari Kısım Belgeleri ,96-3/1-1

BOA , DH.İD Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdari Kısım Belgeleri 96-3/4-1,

BOA , DH. İD Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdari Kısım Belgeleri 96-3/9-1

BOA,İ.Tal Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Taltifat 502-51/1-1

BOA,ŞD Başbakanlık Osmanlı Arşivi Şura-yı Devlet Mazbataları 1637-29/3-1

BOA, HR HMŞ İŞO Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri,57-2/7-1

BOA, HR HMŞ İŞO Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri 57-2/10-2

Kitaplar

Acar, Necmettin, (2013) "Petrolün Stratejik Önemi ve Mezopotamya Petrol Kaynaklarının Paylaşımında Calouste Sarkis Gülbenkyan'ın Rolü" (1890-1928) , The Journal Of Academic Social Science Studies, Volume 6, Issue 4 April,

Alkin, Kerem, Atman, Sabit,(2006), Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açısından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2006-48, İstanbul.

Acun, Niyazi, (1949), Dünya Petrol Tarihi ve Türk Petrolü,İstanbul:Saka Matbaası.

Çebi, Hakan Yılmaz, (2004),Bu Topraklarda Petrol Var, İstanbul: Okul Yayıncılık.

Doğanay, Hayati, (1998). Enerji Kaynakları, Ekonomik Coğrafya 2, Erzurum:Şafak Yayınevi.

Ediger, Volkan, Ş, Osmanlı'da Neft ve Petrol :Enerji Ekonomi Politikası,Ankara:ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık,2007.

Engdahl, William, (2008).Petrol, Para, İktidar, Anglo Amerikan Politikası ve Yeni Dünya Düzeni, 1. Baskı, Çev. Ertuğrul Bilal, İstanbul: Alfa Yayınları.

Karal, Enver Ziya, 8.C Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907),Ankara:TTK,1962,

Mantran, Robert, (1990), 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Ankara: Türk Tarih Kurumu, C:2 .

Okumuş, Ali, Osmanlı Coğrafyası'nda Petrol Mücadelesi Klaust S. Gülbenkyan ve Türk Petrol Şirketi, İstanbul:Taş Mektep Yayınları, 2015.

Parlar, Suat, (2003), Barbarlığın Kaynağı Petrol, İstanbul: Anka Kitabevi.

Babıâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oı'le Bakışı

Tabakoğlu, Ahmet , ' Sultan II.Abdülhamid Dönemi İktisadi Yapı' Devr-i Hamid : Sultan II. Abdülhamid. hazırlayanlar Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan. Kayseri : Erciyes Üniversitesi, 2011. 1. c.

Terzi, Arzu, Bağdat-Musul'da Abdülhamid'in Mirası Petrol ve Arazi, İstanbul : Timaş Yayınları, 2014.

Yergin, Daniel, (1995) Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Tezler

Akkaya, Ayşe, (2016). Geçmişten Günümüze, Ortadoğu'da Petro Savaşları ve Devlet Sistemlerine Etkileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,Konya.

Başa, Derviş, (2013). Uluslararası Petrol Politikasının Osmanlı Devletinin Yıkılmasına Etkisi, KSÜ SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bayat, Murat,(2002), Petrol Krizlerinin Türkiye ile Ortadoğu Ülkeleri Arasındaki Ekonomik İlişkilere Etkisi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çark Ferah, (2016), 19. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Neft ve Petrol Üretimi ve İmtiyazları, Marmara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Mut, Ramazan, (2010) ,Ortadoğu'da Ekonomi- Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Taşpınar, Hakan,(2009), Amerika Birleşik Devletlerinin Petrol Politikası Ortadoğu Örneği' Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Makaleler

Acar, Necmettin, (2013), "Petrolün Stratejik Önemi ve Mezopotamya Petrol Kaynaklarının Paylaşımında Calouste Sarkis Gülbenkyan'ın Rolü" (1890-1928) , The Journal Of Academic Social Science Studies, Volume 6, Issue 4 April, 8-16

Avcı, Erkan, Türkiye ve Irak İçin Petrol ile Doğalgazın anlamı ve Bu iki Devletin Fosil Yakıt Politikaları, http://www.usbed.org/yayinlar/T%C3%BCrkiye_ve_Irak_Icin_Petrol_Ile_Do_galgazin_Anلامي_ve_Bu_Iki_Devletin_Fosil_Yakit_Politikalari.pdf, 4-6,Ocak (2014).

Bostan, İdris, (1990)" Osmanlı Topraklarında Petrolün Bulunuşu ve İskenderun'da İlk Petrol İşletme Çabaları",Coğrafya Araştırmaları, C.1S.2, 130-140.

Karataşer, Büşra,"II.Abdülhamid Döneminde Petrol Yatakları İçin Verilen Mücadele" International Congress of Energy,Economy and Policy Congress, 2017,İstanbul.

Quataert,,Donald, " 19.yy Osmanlı Devletinde Madencilik" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,C:4, İstanbul:İletişim Yayınları,1985.